Székely Zoltán

Cseh-országnak nagy fáklyája – Nepomuki Szent János tisztelete Mosonmagyaróvárott

Nepomuki Szent János az egyik legnépszerűbb szent az egykori Habsburg-monarchia országaiban. Szinte nincs is olyan katolikus település, ahol ne lenne olyan köztéri vagy templomi műalkotás, amelyet tiszteletére állítottak. Nincs ez másként Mosonmagyaróvárott sem, ahol mind Mosonban, mind Óvárott számos emlékével találkozhatunk.

Székely Zoltán

Mielőtt azonban sorra vennénk ezeket, tekintsük át a történeti Nepomuki János életét és kultuszának alakulását. Johann Welflin/Wolfflin a csehországi Pomukban látta meg a napvilágot 1340-50 körül. 1380-ban egyházi pályára lépett és a prágai illetve a padovai egyetemen tanulva szerzett egyházjogi doktorátust. Karrierje csúcsán 1389-ben a prágai érsek helynökévé nevezte ki, s ebbéli minőségében került ellentétbe IV. Vencel cseh királlyal, akinek parancsára 1393-ban elfogták, megkínozták majd a Moldva vizébe fojtották. A tragikus események után alig fél évszázaddal már felbukkant a későbbi legenda alapvető motívuma, miszerint János a királyné gyóntatója lett volna, és meggyilkoltatásában szerepet játszott, hogy nem árulta el a gyónási titkot a féltékeny uralkodónak.

Kultusza protestánsellenes éllel a XVI. században bontakozott ki, szentté avatását a Habsburgok is támogatták, ám a kanonizációra mégis a XVIII. század elejéig várni kellett. A boldoggá avatásra 1721-ben, míg a szentté avatásra 1729-ben került sor. A Habsburg-monarchiában gyorsan elterjedt Nepomuki Szent János tisztelete, amelyben kulcsszerepet játszottak a jezsuiták és maga a központi kormányzat. A cseh mártír tartományokon és országokon átívelő kultusza ugyanis spirituális értelemben a birodalom egységét erősítette.

Nepomuki Szent János ikonográfiáját, azaz azt a módot, ahogy a

Székely Zoltán

Cseh-országnak nagy fáklyája - Nepomuki Szent János tisztelete Moson-magyaróvárott

képzőművészeti alkotásokban megjelenik a hívek számára, a prágai Károly-hídon álló szobra befolyásolta meghatározó erővel. Johann Brokoff 1683-as alkotása szakállasan, reverendában és karingben, fején birétummal, kezében feszülettel és a mártírok pálmaágával ábrázolta a cseh mártírt.

Hasonló szobrokat előszeretettel állított a jámbor buzgóság vízi átkelők közelébe vagy éppen hidakra, hisz Nepomuki Szent János mártírhalála körülményei miatt a vízen járok, a folyami átkelők és hidak védelmezője. A folyóktól övezett Magyaróvárott sem volt ez másként. Egy XVIII. századból való kisméretű szobra ma is az Alsó- avagy Schulzer-malom melletti hídon látható, míg egy másik szobra ma már pontosabban meg nem határozható helyen, a Mosoni-Duna felé vezető út mentén állt. Ez utóbbi, időközben fejét vesztett alkotás némi kitérő után a múzeumkertbe került.

Míg e két szobrot minden bizonnyal ma már ismeretlen óvári polgárok állíttatták, addig a város központjában, az uradalmi kormányzó

Nepomuki Szent János emlékoszlop

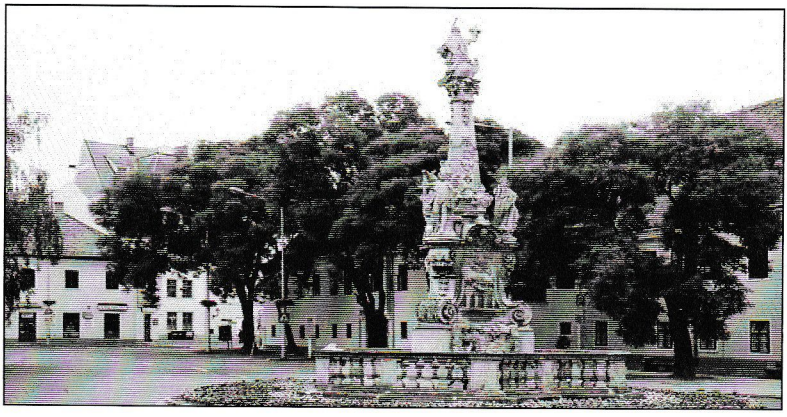

rezidenciája (az ún. Habsburg-kastély) tőszomszédságában, a mai Deák téren maga az uradalom emeltetett monumentális emlékművet Nepomuki Szent János tiszteletére. A Mária Terézia koronázásának harmadik évfordulóján, 1744-ben Hugenstein Károly József uradalmi kormányzó kezdeményezésére készült alkotáshoz hasonló nagyszabású együttes nincs több a történelmi Magyarországon, és Kelet-Közép-Európában is csupán egy-két párja akad. Az oszlop tetején, a szent felhőkön az Égbe emelkedő, térdeplő alakja látható. Feje körül öt csillagból álló korona, amely legendája szerint holtteste körül jelent meg. A talapzaton mártíromságának három jelenete látható domborműbe faragva: a királyné gyónása; Vencel király magas méltóságok ígéretével illetve fenyegetéssel próbálja rávenni Jánost a gyónási titok elárulására; a Moldva hídjáról

a király katonái a vízbe taszítják a szentet. A Lajta hídjainak közelében elhelyezett emlékmű nyilván az átkelőhelyeket óvta a veszedelmektől. Ám emellett a pestis ellen is védelmet reméltek tőle, hisz az „1649 esztendőben midőn igen el-hatalmasodott vólna Cseh-Országban a dög halál, akik Szt. Jánosnak oltalmába ajánlották magokat, a mirigytől meg szabadultanak". S hogy a védelem még hatásosabb legyen, az emlékműre a legelterjedtebb pestises védőszentek, Szent Sebestyén, Szent Rókus, Szent Rozália és Borromei Szent Károly alakjai is felkerültek.

A barokk köztéri szakrális emlékművek nem csupán díszei voltak a településeknek, hanem a hit egyéni és közösségi megvallásának, gyakorlásának is eszközei voltak. Nepomuki Szent János ünnepén, május 15-én az esti litániához a hívek együttesen vonultak ki a templomból a szobor-együtteshez, ahol német nyelvű népénekek után prédikációt is hallgattak. Az ünnep oktávján, május 23-án mindez megismétlődött.

A fenti leírásból következően Nepomuki Szent János tisztelete elsősorban az óvári németek kegyességében töltött be fontos szerepet. Az emlékmű állításának összekapcsolása Mária Terézia uralkodásával illetve a Habsburgokkal rokon Borromei Szent Károly szerepeltetése a pestises szentek között jelzi a cseh szent kultuszának összefonódását a dinasztikus propagandával.

A dekoratív s mozgalmas összhatású, igazi barokk szobor-együttes alkotójának nevét nem őrizték meg a korabeli iratok. A hainburgi és a nyitrai Mária-oszlopokkal megmutatkozó hasonlóság okán azonban feltételezhetjük, hogy az óvári emlékmű is az osztrák szobrász, Martin Vögerl (1714-1770) alkotása.

Az uradalom, mint Moson és Magyaróvár kegyura a plébániatemplomok építésére és felújítására is gondot viselt. Mosonban a középkori helyén 1757-ben emeltek új templomot, amelyet Nepomuki Szent Jánosnak és Szent Gotthárdnak szenteltek. A titulus megválasztása is jelzi, hogy az uradalom milyen fontosságot tulajdonított a cseh szent kultusza terjesztésének. A templom szentélyének falán 1774 körül egy bécsi mester festette meg a Nepomuki Szent János és Szent Gotthárd megdicsőülését. A felhőkön térdelő cseh szentet angyalkák hada veszi körül: egyikük a feszületet, egy másik a mártírok babérkoszorúját tartja, a harmadik kezét szája elé tartva emlékeztet a gyónási titok megőrzésére. A negyedik kis puttó a szent nyelvét – amelyet prágai sírja felnyitásakor épen találtak – emeli diadalmasan a magasba, hisz Nepomuki Szent Jánoshoz a jámbor hívek a rosszindulató pletykák ellen is fordulhattak, mint tette báró

Amadé László (1703-1764) egyik költeményében: „Hirnév bajnokja! / Bücsületnek s jó hirnévnek / Nagy pártfogója! / Ments meg a rosz nyelvektűl". A templomban a freskó mellett egy mellékoltárt is szenteltek a cseh mártírnak, amelyet a pozsonyi Joseph Freyheit asztalos készített 1770-ben.

Székely Zoltán

Cseh-országnak nagy fáklyája - Nepomuki Szent János tisztelete Mosonmagyaróvárott

■ Szintén az uradalom emeltette a mosoni Királydombon 1770 előtt azt a kis kápolnát, amelyet ugyancsak Nepomuki Szent Jánosnak szenteltek. Többször felújították, mai oltára 1912-ben készült a szombathelyi Lewisch Róbert műhelyében. Érdekessége, hogy János maga emeli kezét a némaság gesztusával szája elé.

■ Az uradalom a magyaróvári Szent Gotthárd plébániatemplom 1770-es években zajló felújításakor sem mulasztotta el Nepomuki Szent János kultuszát propagálni. Az orgonakarzat alatt, az északi oldalon kialakított kápolna végfalára Vencel király és a mártír vitája került, az oldalfalakra pedig egy-egy jelenetben megkínzatása és sebeinek gyógyítása. A freskók August Imre és Schellemayer Ferenc pozsonyi mesterek munkái, amelyek a templom 1774-1777 közötti kifestésekor készültek. Ma csupán az oldalfalak kis képei láthatóak, mivel a végfal freskóját ma egy oltár áll. Ezt is Nepomuki Szent Jánosnak szentelték: a dekoratív rokokó keret talapzata a Moldva hídját formázza, két oldalt a kínzatás eszközei láthatóak, az építmény oromzatát pedig a mártír sugárkoszorúba foglalt nyelve koronázza. A középkép portrészerűen, háromnegyed profilban ábrázolja Jánost, amint kezében feszületet tart. Az oltár két oldalán egy-egy puttó, egyikük a már jól ismert gesztussal emeli ujját csukott ajkai elé.

■ Írott forrásokból tudjuk, hogy a kapucinusok 1725-re felépült templomában (későbbi Sóház) Szent József mellékoltárán kapott helyet a cseh mártír szobra, míg a piarista rendház 1738-ban már álló kápolnájában mellékoltárt szenteltek tiszteletére.

■ Bármerre járunk is a mai Mosonmagyaróvárott, mindenütt belebotlunk Nepomuki Szent János kultuszának sok évszázados emlékeibe, aki nemcsak „Cseh-országnak nagy fáklyája" – miként báró Amadé László írta –, hanem közös közép-európai örökségünk.